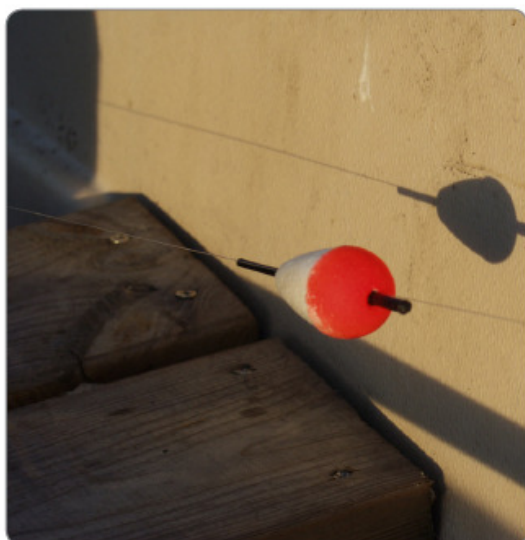

Fisket i Gräsö skärgård 2005

-en enkätundersökning

Fisket i Gräsö skärgård år 2005

– en enkätundersökning

LÄNSSTYRELSEN
UPPSALA LÄN

LÄNSSTYRELSENS
MEDDELANDESERIE
2008:17
MILJÖENHETEN
ISSN 1400 4712

Beställningsadress:
Länsstyrelsen i Uppsala län
751 86 Uppsala

Tel: 018-19 50 00 (vxl)
Fax: 018- 19 52 01

ISSN

© Länsstyrelsen i Uppsala län

Rapporten finns att hämta på www.c.lst.se

Projektledare: Torbjörn Tirén

Omslagsfoto: Ylva Englund

Tryck: Länsstyrelsens Reprocentral, Uppsala, 2008

Länsstyrelsens förord

I arbetet med att ta fram förslag till beslut om ett marint inriktat naturreservat i Gräsö skärgård har Skärgårdsutveckling SKUTAB AB på Länsstyrelsens uppdrag genomfört en enkät riktad till fastighetsägare på Gräsö och de andra öarna i det område som eventuellt kan komma att omfattas av ett reservat. Likartade enkäter har tidigare genomförts i Stockholms och Ålands skärgårdar.

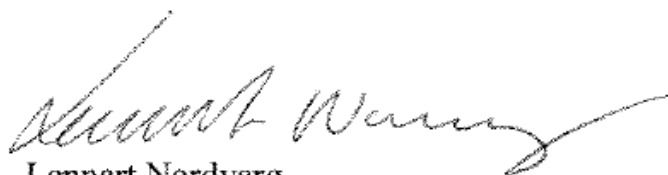
Enkäten omfattar dels frågor om hur fisket bedrivits (hur ofta, på vilket sätt och med vilket fångstresultat), dels frågor om hur fisket bör förvaltas på lokal och regional nivå och vilka konflikter man upplever kring fisket.

Med stöd från Naturvårdsverket (Miljömålsrådet) har länsstyrelserna längs norrlandskusten i samarbete med Länsstyrelsen i Uppsala län genomfört ytterligare sju enkäter under 2006-2008. För var och en av dessa områden ges i juni 2008 ut en separat rapport motsvarande denna över Gräsö-området. Områdenas utsträckning och belägenhet längs Bottenhavets och Bottenvikens kust framgår av kartan "Fiskeenkätområden".

Med kunskap om hur fisket bedrivs har Länsstyrelsen ett bättre underlag för att också inom ett marint inriktat naturreservat väga in fiskets intressen så att lokalbefolkningens möjligheter att vårda och nyttja fiskbestånden för rekreation och som en del i försörjningen beaktas i arbetet med förslag till reservat. Inriktningen är att såväl yrkes- som fritidsfiske bättre än idag ska kunna bidra till att bevara en levande skärgårdskultur.

Vid Länsstyrelsen har Ulf Rönner gjort bearbetningen av inkomna enkätsvar och en inledande bearbetning av de kartor på vilka fiskeplatser markerats. Dessa geografiska uppgifter bearbetas vidare och förs in i en sammanfattande analys grundad på samliga åtta enkäter som nu pågår och förväntas bli publicerad under hösten 2008.

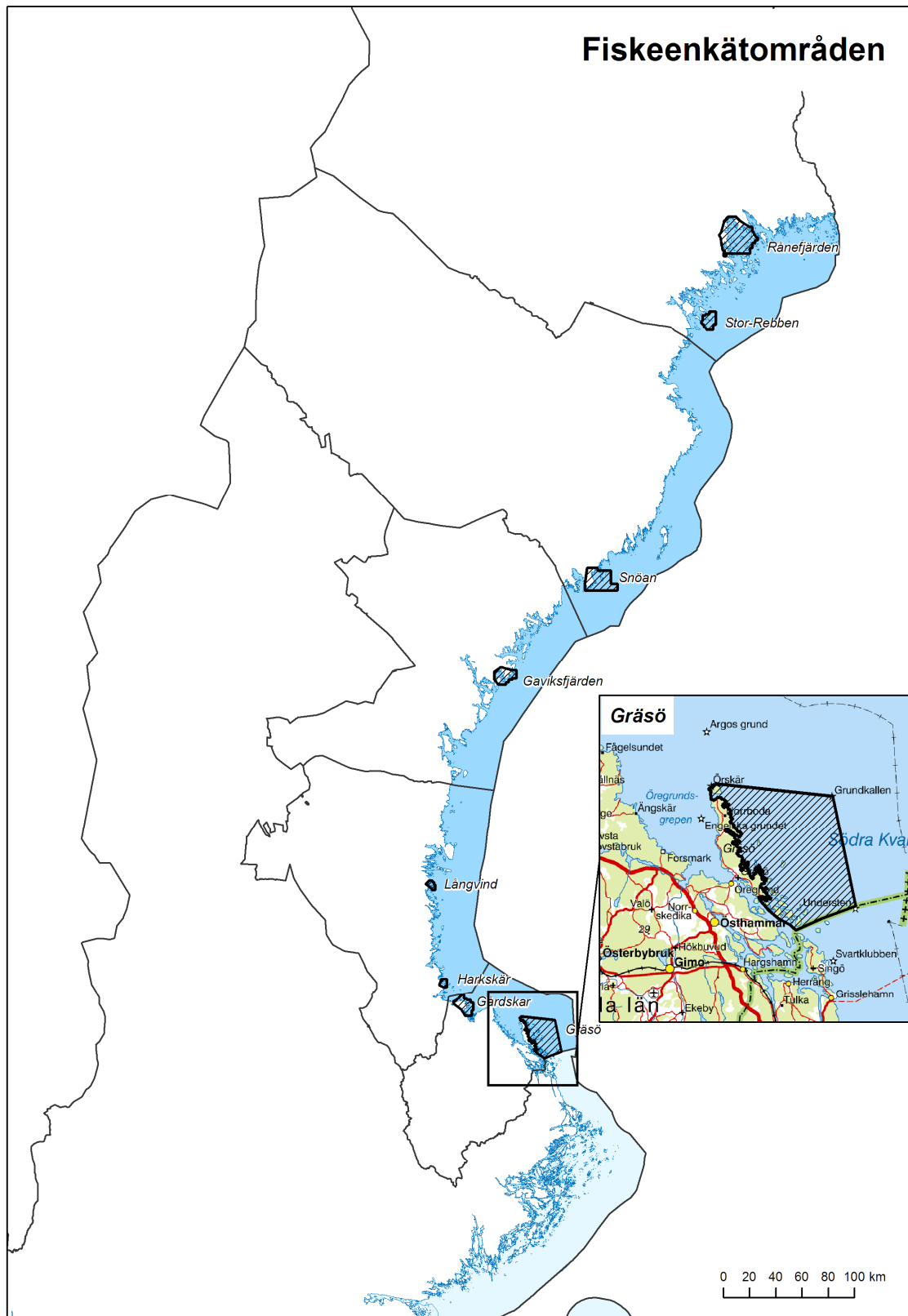
Uppsala den 11 juni 2008

Lennart Nordvarg
Chef miljöanalysfunktionen

Torbjörn Tirén
miljöutredare

Figur 1. Fiskeenkätområden längs Bottenhavets och Bottenvikens kust.

Fisket i Gräsö skärgård år 2005

– en enkätundersökning

På uppdrag av och i samarbete med Länsstyrelsen i Uppsala län har Skärgårdsutveckling SKUTAB AB genomfört en enkät rörande hur skärgårdsvattnen öster och söder om Gräsö använts för fiske under år 2005.

Erik Neuman

Skärgårdsutveckling SKUTAB AB

Uppsala, mars 2007

Innehåll.....	sid
Länsstyrelsens förord.....	1
Bakgrund.....	5
Undersökningens genomförande.....	5
Undersökningsgrupp.....	5
Beräkningar.....	7
Gräsö undersökningsområde karta.....	6
De svarande.....	7
Fisket.....	7
Fiskets betydelse.....	8
Fiskets bedrivande.....	9
Fångster.....	10
Fiskkonsumtion.....	12
Skador på redskap och fångst orsakade av säl, skarv och mink	12
Förvaltning.....	13
Ägandets betydelse.....	13
Konflikter.....	14
Förbättring av förvaltningen.....	16
Jämförelser med Östhammars skärgård och Åland.....	18
Förutsättningar för lokal fiskeriförvaltning i Gräsöområdet.	21
Referenser.....	22
Bilaga Frågeformuläret.....	

Bakgrund

Reservatsbildning ingår som en del i miljömålsarbetet. I målet ”Hav i balans och levande kust och skärgård” skall skyddet av miljön prioriteras, samtidigt som man bevarar kulturmiljö och traditionella näringar. Fisket är en aktivitet, som i ogynnsamma fall kan orsaka påverkan genom resursutnyttjande och störande båttrafik, men det har också kulturbärande funktioner. Bruket av vattnen måste därför spela en central roll i utredandet av förutsättningarna för ett marint reservat.

För många är möjligheten till fiske – som del i företaget, för husbehov eller som rekreation – en av de viktigaste tillgångarna hos en fastighet i skärgården. Det är Länsstyrelsens målsättning att ett eventuellt reservat i Gräsö skärgård ska förbättra lokalbefolkningens möjligheter att vårda och utnyttja fiskbestånden, så att såväl yrkes- som fritidsfiske bättre än idag kan bidra till att bevara en levande skärgård. För att detta ska bli möjligt krävs mer kunskaper om dagens fiske och om lokalbefolkningens åsikter om problem och möjligheter att lösa dem. Denna kunskap har inhämtats med hjälp av en enkät till fastighetsägare på Gräsö och de andra öarna i det område som eventuellt kan komma att omfattas av ett reservat. I stort sett samma enkät har tidigare använts i området mellan Östhammar och Singö samt i alla Ålands sexton kommuner, och resultaten har presenterats i flera rapporter (bl a Salmi 2002, Neuman 2007, Salmi m fl 2007 och Thoresson 2007). Material från ytterligare sju områden utmed svenska kusten bearbetas under år 2007 och 2008. För var och en av dessa områden ges ut en separat rapport motsvarande denna över Gräsö-området. Områdenas utsträckning och belägenhet längs Bottenhavets och Bottenvikens kust framgår av kartan ”Fiskeenkätområden” (figur 1).

Undersökningens genomförande

Undersökningsgrupp

Det område, ”undersökningsområdet”, som kan komma att omfattas av ett reservat utgörs av vattnen norr, öster och söder om Gräsö ner till länsgränsen mot Stockholms län (figur 2). På basis av fastighetsregistret skickades enkäten till fastighetsägare på Gräsö och övriga öar i området. Följande fyra fastighetskategorier valdes: bebyggd lantbruksenhet, småhusenhet helårsbostad med taxeringsvärde över 50 000 kronor, småhusenhet helårsbostad med taxeringsvärde under 50 000 kronor samt småhusenhet fritidsbostad. Enkäten skickades till alla fastigheter i de tre förstnämnda kategorierna och, slumpmässigt valt, hälften av fritidsfastigheterna. Den sändes endast till en ägare per fastighet, och ägare till flera fastigheter fick bara en enkät. Sammanlagt skickades den till 901 fastighetsägare (av totalt 1 405); 121 gick till lantbruksenheter, 208 till helårsbostäder taxeringsvärde mer än 50 000 kr, 68 till helårsbostäder taxeringsvärde mindre än 50 000 kr och 504 till fritidsbostäderna. Två utskick gjordes.

En del av fastighetsägarna på Gräsö har ej mark eller vatten inom undersökningsområdet och har inte heller fiskat där, varför de ej bör ingå i undersökningen. De som svarat nej på båda frågorna: ”Äger Du strand eller vatten i undersökningsområdet?” och ”Har Du 2005 fiskat i undersökningsområdet?” bearbetades därför ej vidare.

Figur 2. Undersökningsområdet.

Beräkningar

Resultaten av de flesta frågorna kan enkelt presenteras som fördelningar mellan svarsalternativ, men i två fall har mer invecklade beräkningar krävts.

I det ena efterfrågades antalet fisketillfällen fördelade över perioderna december-mars, april-maj, juni-augusti och september-november. För att få en årssiffra har vi summerat personernas fiske olika årstider efter de i frågan givna intervallens mitt, d.v.s. 1-5 gånger har blivit 3, 6-15=10,5, 16-30=23, medan "fler än 30" givits värdet 40.

I det andra fallet fick man ange fångsterna för abborre, flundra, gädda, gös, sik, strömming, torsk och öring samt "annan art" genom kryss i olika viktintervall. Kryssen gavs värden motsvarande klassmitten för intervallen, d.v.s. 1-5 kg=3 kg; 5-10=7,5; 10-25 =17,5; 25-50=37,5; 50-100=75; 100-300=200; 300-500=400 och "mer än 500 kg" = 600.

De svarande

Sjuttio procent (631 av 901) av de utskickade enkäterna gav användbara svar. Andelen svar från de olika kategorierna var 58 % för lantbruksenheter, 67 % för helårsbostäder taxerade till mer än 50 000 kr, 63 % för helårsbostäder med taxeringsvärde under 50 000 kr samt 75 % för fritidsbostäder. Endast de som äger strand eller vatten i undersökningsområdet eller fiskat där har behandlats vidare. Den förra gruppen består av 214 personer och den senare av 404. De flesta tillhör båda grupperna, varför urvalet stannade vid till 430. Dessa har grupperats både efter fastighetstypen och, med hjälp av en fråga, den fasta bostadens belägenhet (tabell 1).

Tabell 1. Urvalets fördelning efter fastighetstyp och den fasta bostadens belägenhet.

	Lantbruks- enhet	Helårsbostad > 50 000 kr	Helårsbostad < 50 000 kr	Fritidshus	Summa
Gräsö	37	71	4	41	153
Annan ö i under- sökningområdet	3	7	2	4	16
Annan plats i kommunen	3	2	5	12	22
Utanför kommunen	19	24	18	178	239
Antal valda	62	104	29	235	430
Totalantal	121	208	68	1 008*	1 405

* skickades endast till 504

Det stora flertalet av de 430 studerade fastighetsägarna bodde antingen på Gräsö, 36 %, eller utanför kommunen, 56 %. På annan ö i undersökningsområdet eller i kommunen men utanför området bodde endast 4 respektive 5 % av urvalet. Ser man till fastighetstyp, dominerade fritidshus och helårsbostäder värda mer än 50 000 kr med 55 respektive

24 %; de bebyggda lantbruksenheterna stod för 14 %. Utanför kommunen bosatta ägare av fritidshus utgjorde den i särklass största delgruppen – 41 %.

Av de 214 svarande som ägde vatten eller strand i undersökningsområdet bodde 81 på Gräsö, 10 på annan ö i undersökningsområdet, 11 på annan plats i kommunen och 112 utanför denna. Vatten ägdes av 172. De flesta, 129, hade del i samfällt vatten, medan 47 hade privat vatten (tabell 2); fyra ägde alltså båda typerna av vatten. Fyrtiotvå hade strand utan tillhörande vatten. Det kan noteras, att det är få som äger strand men inte vatten, bland lantbruksenheterna endast en tiondel

Tabell 2. De valda fastigheternas innehav av vatten och strand.

	Lantbruk	> 50 000 kr	< 50 000 kr	Fritidshus	Summa
Privat vatten	15	10	3	19	47
Del i samfällt vatten	52	33	4	40	129
Strand men inte vatten	6	12	5	19	42
Antal svar	61	55	15	83	214

Fisket

Fiskets betydelse

Av det studerade urvalet, d.v.s de 430 som ägde vatten eller strand i undersökningsområdet eller fiskat där, hade 404 (94 %) fiskat i området. En fråga om fiskets betydelse besvarades av 426 personer. Fördelningen mellan alternativen var: "avgörande för val av boendeort eller sommarstuga" 23 %, "ganska mycket" 43 %, "lite" 24 % och "obetydligt" 10 % (tabell 3). Andelen, som anser fisket ha "avgörande betydelse" eller betyda "ganska mycket", uppgick alltså till 66 %. Värdena är höga oberoende av boendeort, även om de som bor utanför Östhammars kommun låg lite lägre än övriga. Det kan noteras, att hälften av de femton som bor på annan ö än Gräsö, ansåg fisket ha avgörande betydelse för val av boendeort eller sommarstuga.

Tabell 3. Fiskets betydelse (% av de svarande).

Boende	Gräsö	Annan ö i området	Annan plats i Östhammar	Utanför Östhammar	Alla
Avgörande *	25	47	25	21	23
Ganska mycket	48	20	54	40	43
Lite	21	21	17	27	24
Obetydligt	7	7	4	12	10
Antal svar	150	15	24	237	426

* för val av boendeort eller sommarstuga

Fiskets bedrivande

Femton (4 %) av 407 svarande såg sig som yrkes- eller binäringsfiskare, 153 (38 %) som husbehovsfiskare, 129 (32 %) som sportfiskare och 110 (27 %) som både husbehovs- och sportfiskare, ”kombinationsfiskare”. Nio av yrkesfiskarna ägde en lantbruksenhet, nio bodde på Gräsö och fem på annan ö i området, medan en bodde utanför kommunen.

Handredskap och nät var de oftast använda redskapen för 331 respektive 245 personer. Motsvarande antal för ryssja/mjärde, långrev och sax var 40, 35 respektive 27.

Fastighetsägarnas åsikter om sina möjligheter att fiska med annat än handredskap efterfrågades. För samtliga svarande var 64 % nöjda med möjligheterna till sådant fiske, och 19 % ville inte utöva det (tabell 4). ”Vill fiska med nät, ryssja, sax eller långrev men har inte möjlighet” valdes av 9 %, 4 % ville få använda fler redskap och 8 % ville fiska på större vatten.

Tabell 4. Önskemål (% av svaren) om fiske med nät, ryssja, sax eller långrev.

	Yrkes- och binäringsfiskare	Husbehovsfiskare	Kombinationsfiskare	Sportfiskare	Fiskar inte	Alla
Har inte möjlighet	7	4	10	15		9
Flera redskap	7	4	6	2		4
Större vatten	20	6	10	5		8
Nöjd	80	78	69	43	29	64
Vill inte fiska		11	9	39	71	19
Antal svar	15	141	108	114	7	385

Bland yrkes- och binäringsfiskarna liksom bland husbehovsfiskarna var fyra av fem nöjda med sina fiskemöjligheter. Tre av de femton yrkesfiskarna ville ha tillgång till större vatten och en få fiska med fler redskap. En uppgav sig inte ha möjlighet att fiska med redskapen ifråga i området, vilket sannolikt är fel, eftersom han använt sådana redskap. Kombinationsfiskarna hade en något lägre andel nöjda (69 %), och en tiondel ville fiska men hade inte alls möjlighet till sådant fiske. Bland sportfiskarna saknade 15 % denna möjlighet. Endast 43 % var nöjda, vilket måste ses i relation till att 39 % inte vill fiska med annat än handredskap. Av de intresserade (61 %) var således drygt två tredjedelar nöjda.

Endast 12 % av 425 svarande hade betalat för att få fiska. De flesta, 34 eller 8 % av de svarande, bodde utanför Östhammars kommun. Bland dessa hade 24 fritidshus.

Fritidsfiskarna fiskade flitigast under sommaren (juni-augusti), som stod för 52 % av totalantalet fisketillfällen. Fiskeintensiteten var lägst under vintern (december-mars) med 7 %, medan vårens (april-maj) och höstens (september-november) andelar var 16 respektive 25 %. Beräkningen baseras på 378 svar. Fritidsfiskarnas totala antal fisketillfällen uppgick till ca 8 300 och yrkesfiskarnas till ca 1 600.

Bland fritidsfiskarna hade 34 % fiskat färre än 10 gånger under året, 27 % 10-20 gånger och 9 % fler än 50 (tabell 5). Medelvärdet var 22. Kombinationsfiskarna var flitigast; intervallet 20-30 låg högst, och 16 % hade fiskat mer än 50 gånger; medianvärdet var 27. För de båda andra grupperna låg intervallet 0-10 högst, och endast 10 respektive 5 % hade fiskat mer än 50 gånger. Medianvärdet för husbehovsfiskarna var 14 och för sportfiskarna 11 fisketillfällen.

Tabell 5. Fritidsfiskarnas fördelning (%) efter antal fisketillfällen per år.

Antal fiske tillfällen	Husbehovsfiskare	Kombinationsfiskare	Sportfiskare	Alla fritidsfiskare
0-10	37	15	47	34
10-20	27	21	32	27
20-30	13	23	9	14
30-40	13	15	5	11
40-50	2	11	3	5
50-60	3	3	2	3
60-70	4	4	1	3
70-80	1	1	1	1
80-90		1		0
90-100	1	3		1
100-110	1	3		1
140-150		1	1	1
Antal svarande	144	106	128	378

Fångster

I enkäten fick man ange fångsterna 2005 för abborre, flundra, gädda, gös, sik, strömming, torsk och öring samt "annan art" genom kryss i olika viktintervall. På basis av denna information har de genomsnittliga fångsterna för olika grupper beräknats. Frågan besvarades av 364 fritidsfiskare samt 15 yrkes- och binäringsfiskare.

Bland fritidsfiskarna fångade 33 % mindre än 10 kg, 15 % 10-20 kg och 15 % 20-30 kg. Mellan 30 och 100 kg återfanns 24 % av fiskarna och över 200 kg 5 %. Fångsterna varierade starkt med avseende på boendeorten (tabell 6). Gräsöborna låg klart högst med 84 kg. Det är anmärkningsvärt, att de som bor på de andra öarna fångade minst fisk; materialet består dock endast av tio svarande.

Tabell 6. Fritidsfiskarnas medelfångster (kg) i relation till boendeort.

Gräsö	Annan ö i området	Annan plats i kommunen	Utanför kommunen	Alla
84	22	47	30	51

Kombinationsfiskarna tog klart mest fisk (79 kg) och sportfiskarna minst (19 kg, tabell 7). Medianvärdena var 43 kg för kombinationsfiskarna, 25 för husbehovsfiskarna och 9 för sportfiskarna.

Ser man till artfördelningen i fritidsfiskarnas samlade fångster, ligger abborren klart högst med 17 kg följd av strömming, gädda och sik med vardera ca 10 kg (tabell 7). Sportfiskarna avviker genom att ha gäddan på första plats. Fångsterna av övriga arter var små. Alla grupper fångade torsk men långt under 1 kg/person.

Tabell 7. Fritidsfiskarnas årsmedelfångster (kg).

	Husbehovs- fiskare	Kombinations- fiskare	Sport- fiskare	Alla
Abborre	22	27	5	17
Strömming	14	17	3	11
Gädda	9	15	9	10
Sik	12	15	1	9
Gös	3	3	1	2
Öring	1	1	0	1
Flundra	1	1	0	1
Torsk	0	0	0	0
Summa	51	79	19	51
Antal svar	140	105	119	364

Nio yrkes- och binäringsfiskare bodde på Gräsö och fem på de övriga öarna. De senare fångade i genomsnitt 1,8 ton att jämföra med gräsöfiskarnas 1,0 ton (tabell 8). Medelvärdet för alla yrkesfiskare, inklusive den som bor utanför kommunen, var 1,2 ton. Sex hade fångat mindre än 1 ton, fyra t.o.m. mindre än ½ ton och endast två mer än 2 ton.

Sik och abborre stod för ungefär hälften av fångsterna, men även strömming och gädda var viktiga. Fiskarna på annan ö i området tog per man mer än gräsöborna av alla arter. Särskilt gällde detta, i relativa termer, gös, öring, torsk och flundra.

Tabell 8. Yrkes- och binäringsfiskarnas medelfångster.

	Gräsö	Annan ö i området	Alla
Sik	348	448	363
Abborre	321	375	319
Strömming	199	375	247
Gädda	118	175	129
Gös	18	158	63
Öring	24	139	61
Torsk	0	129	43
Flundra	2	20	8
Summa	1 030	1 819	1 233
Antal fiskare	9	5	15

Fiskkonsumtion

En fråga belyser hur ofta man ätit fisk man själv fångat i området. Av 400 svarade 44 % mindre än 10 gånger per år, 32 % 10-25, 16 % 26-50 och 9 % mer än 50 gånger (tabell 9). Värdena skiljer sig naturligt nog mycket med avseende på boendeorten. Hälften av dem som bor på annan ö hade ätit egenfångad fisk mer än 25 gånger per år. För gräsöborna gällde detta 38 %, för dem boende utanför kommunen endast 14 %.

Tabell 9. Konsumtion av fisk man själv fångat (procentuell fördelning).

Antal gånger per år	Gräsö	Annan ö i området	Annan plats i kommunen	Utanför kommunen	Alla
< 10	31	31	29	54	44
10-25	31	19	46	32	32
26-50	21	19	21	12	16
> 50	17	31	4	2	9
Antal svar	140	16	24	220	400

Skador på redskap och fångst orsakade av säl, skarv och mink

Sammanlagt 236 svarande bedrev ett fiske, där redskap eller fångst skulle kunna skadas av säl, skarv eller mink. Fyra av tio uppgav sådana skador. Störst var andelen bland yrkes- och binäringsfiskarna, 93 %; endast en av de femton hade alltså klarat sig undan skador (tabell 10). Alla de andra hade drabbats av sälskador, tio av skarv och tre av mink. Sälskador uppgavs av ca 40 % och skarvskador av ca 20 % bland både husbehovs- och kombinationsfiskarna.

Tabell 10. Skador orsakade av säl, skarv och mink (% av möjliga fiskare).

	Yrkes- och bi-näringsfiskare	Husbehovs-fiskare	Kombinations-fiskare	Sport-fiskare	Totalantal skador
Sälskador	93	44	40	6	97
Skarvskador	67	17	21	0	45
Minkskador	20	6	8	3	17
Ej skador	7	57	60	91	145
Antal möjliga fiskare	15	113	77	31	

Förvaltning

Ägandets betydelse

Eftersom snart sagt allt utom handredskapsfiske kräver fiskerätt, och denna är knuten till ägande av vatten, är vattenägarnas attityder av särskild betydelse i förvaltningssammanhang. Ägandets betydelse för dem undersöktes med en fråga, i vilken ett antal alternativ (tabell 11) skulle graderas i "ingen", "liten", "måttlig" eller "stor" betydelse. Flera alternativ kunde anges, och man kunde även svara "ingen åsikt". Av de 172 vattenägarna besvarade mellan 118 och 149 något alternativ (tabell 11), och få (högst 12 %) svarade "ingen åsikt". Stödet för olika alternativ har beräknats som andelen av dem som svarat på respektive alternativ. Åsikterna redovisas dels för samtliga, dels skilt för de olika fastighetskategorierna.

Vad gäller andelen av samtliga vattenägare, som tillmätt alternativ stor betydelse, kan man urskilja fyra nivåer. Störst stöd, 70 %, fick möjligheten att husbehovsfiska och att upprätthålla skärgårdens traditioner. Möjligheten att använda vattnen för annat än fiske och att bestämma om deras utnyttjande fick drygt 60 %. Ett måttligt stöd, ca 30-50 %, fick möjligheten till sportfiske, att låta släktingar och vänner fiska samt att delta i lokalt samarbete, medan möjligheten att låta andra personer fiska, få inkomster av fiskekort eller arrende samt att yrkesfiska hade stor betydelse för endast ca 10 %.

Innehavarna av lantbruksenheter uppskattade mer än övriga svaranden alternativen husbehovsfiska, bestämma om vattnen, delta i lokalt samarbete, få inkomster och yrkesfiska. För ägarna av andra helårsbostäder hade sportfiske större betydelse än för de andra grupperna. De fritidsboende visade inte högre värden än övriga för något alternativ men klart lägre vad gäller husbehovsfiske, delta i samarbete och yrkesfiske. När det gäller det uppenbarligen viktiga upprätthållandet av traditioner, förekom inga skillnader mellan grupperna.

Tabell 11. Vattenägandets betydelse uttryckt som den andel (%) som ansett respektive alternativ ha stor betydelse.

	Antal svar	Lantbruk	Helårsbostad	Fritidsbostad	Alla
Antal ägare		55	53	64	172
Husbehovsfiske	149	81	78	48	70
Upprätthålla traditioner	141	71	70	69	70
Annat än fiske	133	62	68	67	65
Bestämma om vattnen	134	72	58	51	61
Sportfiske	139	42	57	45	47
Fiske för släkt och vänner	136	37	38	33	36
Delta i lokalt samarbete	134	40	26	16	28
Andra personers fiske	131	12	11	9	11
Inkomster	130	13	6	7	9
Yrkesfiske	118	11	9	3	8

Om man inkluderar även dem som svarat ”måttlig betydelse”, ändras relationerna mellan alternativen något. Högst kommer då möjligheten att upprätthålla skärgårdens traditioner och använda vattnen för annat än fiske, vilka 87 respektive 85 % ansett ha stor eller måttlig betydelse. Att husbehovsfiska och bestämma om vattnen låg kring 80 %, fiske för släkt och vänner liksom sportfiske på ca 70 och deltagande i lokalt samarbete på 61 %. Stödet för att få inkomster var 23 %.

Konflikter

Förekomsten av konflikter har belysts genom att undersöka uppfattningen om dels vilka som fiskar för mycket, dels hur allvarliga vissa intressekonflikter är. Frågan om fisketrycket besvarades av 420 av de 430 som ingår i urvalet. Nästan hälften hade ingen åsikt (tabell 12). Flertalet av dem torde anse, att ingen fiskar för mycket. Dessa två grupper utgjorde tillsammans 82 % av alla de svarande. Denna andel skiljer sig inte mycket med avseende på boendeort med undantag av dem som bor på ”annan ö i området”, för vilka andelen är endast 38 %.

Bland dem som ansåg fisketrycket vara för högt skyllde flest på fisketuristerna i alla grupper utom ”utanför kommunen”; på ”annan ö i området” hade hela 44 % den uppfattningen, och jämförelsevis många ansåg att även andra grupper fiskade för mycket, speciellt de lokala sportfiskarna (25 %). Övriga boendegrupper ligger under 10 % för alla fiskargrupper utom turisterna.

Tabell 12. Grupper som anses fiska för mycket uttryckt som andel (%) av de svarande.

	Gräsö	Annan ö i området	Annan plats i kommunen	Utanför kommunen	Alla
Fisketuristerna	12	44	21	5	10
Husbehovsfiskarna	5	13	8	6	6
Lokala sportfiskarna	7	25	4	2	5
Yrkesfiskarna	5	13	4	3	5
Ingen fiskar för mycket	42	19	25	37	37
Ingen åsikt	37	19	50	51	45
Antal svarande	147	16	24	233	420

En fråga behandlar konflikter mellan fiskare och andra grupper (tabell 13). Betydelsen av respektive konflikt skulle graderas som ”ingen”, ”liten”, ”måttlig” eller ”stor”; man kunde även kryssa för ”ingen åsikt”. Frågan besvarades av 395 personer, av vilka dock många underlät att uttrycka sin åsikt om någon eller några konflikter. Uteblivna kryss har klassificerats som ”ingen åsikt”.

Ca 45 % hade ingen åsikt, och bland dem som hade en sådan svarade en stor majoritet ”ingen betydelse” för samtliga konflikter. Konflikter med naturskydd, myndigheter och vattenägare ansågs ha måttlig eller stor betydelse av 11-12 %, medan övriga konflikter ansågs obetydliga av de allra flesta. Bland dem som bor utanför undersökningsområdet ligger andelen, som anser att någon konflikt har stor betydelse, i samtliga fall under 5 %.

De svarande på Gräsö (141) och på andra öar (14) upplevde konflikter allvarigare än övriga (tabell 13). Fiskares konflikter med myndigheter och naturskydd bedömdes vara av stor eller måttlig betydelse av ca en femtedel i båda grupperna. Konflikten mellan fiskare och vattenägare, vilken främst torde avse handredskapsfisket, ansågs ha stor eller måttlig betydelse av mer än en tredjedel av dem på ”annan ö”. Relativt få såg någon av de andra konflikterna som betydelsefull.

Tabell 13. Förekomsten av konflikter som procent av de svarande.

Betydelse	Gräsö		Annan ö i området	
	Stor	Måttlig	Stor	Måttlig
Fiskare – myndigheter	9	9	0	21
Fiskare – naturskydd	7	9	14	7
Fiskare – ägare	5	9	7	29
Fiskare – ej fiskare	1	5	7	7
Mellan fiskargrupper	2	2	0	7

Förbättring av förvaltningen

En fråga, där stödet för olika sätt att förbättra förvaltningen efterfrågades (tabell 14), besvarades av 80 % av hela undersökningsgruppen och av 76 % av vattenägarna. Flera alternativ kunde anges. Svaren bearbetades efter boendeort och speciellt för vattenägare. I alla grupper saknade ungefär hälften åsikt. I boendegrupperna ansåg ca 5 % att ”det är bra som det är”, bland vattenägarna endast 2 %.

Endast alternativen ”ökat samarbete mellan olika grupper” och ”mer inflytande för vattenägarna” hade starkt stöd. Båda stöddes av ca 30 % av alla svarande, medan vattenägarna och de som bor på annan ö än Gräsö i betydligt högre grad förespråkade det senare alternativet (53 respektive 60 %). Noteras kan det mycket låga stödet för att ge myndigheterna mer inflytande, ca 5 % bland boendegrupperna och endast 2 % bland vattenägarna.

Tabell 14. Stödet (% av de svarande) för olika sätt att förbättra förvaltningen.

	Gräsö	Annan ö i området	Annan plats i kommunen	Utanför kommunen	Alla	Vattenägare
Öka samarbetet mellan grupper	26	13	33	33	30	26
Vattenägarna mer inflytande	35	60	38	19	28	53
Lokala fritidsfiskarna mer inflytande	10	7	24	17	14	8
Yrkesfiskarna mer inflytande	7	33	10	5	7	11
Myndigheterna mer inflytande	4	7	5	5	5	2
Turistföretagarna mer inflytande	1	0	0	1	1	0
Det är bra som det är	4	7	5	6	5	2
Ingen åsikt	54	40	57	48	50	47
Antal svarande	139	15	21	184	359	131

Avslutningsvis ställdes några frågor angående lokal förvaltning av området man fiskar i. Mer än två tredjedelar av de svarande ansåg, att fisket bör förvaltas lokalt (tabell 15). Särskilt positiva var vattenägarna (79 %) och gräsöborna (74 %), men även bland de andra grupperna fanns en klar majoritet.

Tabell 15. Stödet för lokal förvaltning av fisket.

	Gräsö	Annan ö i området	Annan plats i kommunen	Utanför kommunen	Alla	Vattenägare
Andel (%) positiva	74	63	70	65	68	79
Antal svarande	145	16	23	229	413	145

Fyra av tio ansåg att handredskapsfisket, som nu är fritt för alla, borde styras av en lokal förvaltning (tabell 16). De olika grupperna skiljde sig åt avsevärt i denna fråga. Det fanns en klar majoritet bland vattenägarna och dem som bor på andra öar än Gräsö, medan stödet var svagt bland dem som bor utanför undersökningsområdet.

Tabell 16. Stödet för att förvalta handredskapsfisket lokalt.

	Gräsö	Annan ö i området	Annan plats i kommunen	Utanför kommunen	Alla	Vattenägare
Andel (%) positiva	50	60	38	28	38	62
Antal svarande	144	15	24	233	416	145

Frågan ”Skulle Du vilja aktivt medverka i en lokal förvaltning?” besvarades med ja av en fjärdedel (tabell 17). Även i detta fall var vattenägarna och de i området boende mer positiva än övriga; nästan fyra av tio skulle vilja medverka att jämföra med endast en av tio för dem som bor utanför området men i kommunen.

Tabell 17. Viljan att aktivt medverka i en lokal förvaltning.

	Gräsö	Annan ö i området	Annan plats i kommunen	Utanför kommunen	Alla	Vattenägare
Andel (%) positiva	35	38	9	20	25	39
Antal svarande	144	16	23	234	417	149

Viljan att medverka i en lokal förvaltning kan jämföras med deltagandet i möten i dagens byalag. Sammanlagt uppgav sig 212 vara medlemmar i sådana, varav 102 vattenägare (tabell 18). Den andel som årligen deltar i byalagsmöten var för alla grupper, utom den på annan plats i kommunen boende, nästan identisk med den som vill medverka i en lokal förvaltning. Bland dem som bor i området och vattenägarna deltar knappt 40 % årligen i möten och ca 25 % någon gång. I den stora gruppen medlemmar, som bor utanför kommunen, deltar hälften aldrig i byalagsmöten.

Tabell 18. Deltagande i byalagsmöten (% av medlemmarna).

	Gräsö	Annan ö i området	Annan plats i kommunen	Utanför kommunen	Alla	Vattenägare
Årligen	37	38	18	20	27	37
Någon gång	22	25	18	29	25	25
Aldrig	41	38	64	51	47	37
Antal medlemmar	83	8	11	110	212	102
Antal svarande	146	15	23	234	418	152

Jämförelser med Östhammars skärgård och Åland

Undersökningar med en i stort sett likadan enkät har genomförts för skärgården mellan Östhammar och Singö (Salmi 2002 och Thoresson 2007) samt för Ålands sexton kommuner (Neuman 2007). Nedan jämförs resultaten från gräsöstudien med dem från dessa undersökningar i några för reservatsdiskussionerna intressanta frågeställningar. De för Åland redovisade värdena innefattar ej staden Mariehamn, som avviker starkt från Gräsö. I de åländska landskommunerna tillfrågades liksom för Gräsö endast fastighetsägare, medan urvalet för Östhammar även innefattar medlemmar i båt- och fiskeklubbar samt personer som köpt fiskekort.

De svarande i Gräsöområdet värderade fisket klart högre än de i de andra områdena (tabell 19); 66 % ansåg det betyda åtminstone ”ganska mycket” att jämföra med 51 % för Östhammars skärgård och 39 % för Åland. De höga värdena för Gräsö torde åtminstone delvis förklaras av att urvalet här är begränsat till personer, som fiskat eller som äger vatten eller strand i området.

Tabell 19. Fiskets betydelse (% av de svarande).

	Gräsöområdet	Östhammars skärgård	Åland
Avgörande *	23	9	6
Ganska mycket	43	42	33

* för val av boendeort eller sommarstuga

Husbehovsfiskarna fångade något mer och sportfiskarna något mindre fisk än kollegorna i Östhammars skärgård, men båda gruppernas fångster var mindre än ålänningarnas (tabell 20).

Fiskeintensiteten kan endast delvis förklara skillnaden; ålänningarna fiskade i genomsnitt 24 gånger per år att jämföra med 22 vid Gräsö.

Tabell 20. Fritidsfiskarnas årsmedelfångster (kg).

	Gräsöområdet	Östhammars skärgård	Åland
Husbehovsfiskare	51	40	60
Sportfiskare	19	24	34

En jämförelse mellan områdena vad gäller synen på betydelsen av att äga vatten ger i stort sett samma ordningsföljd mellan de olika alternativen (tabell 21), men andelarna som ansåg de viktigaste alternativen ha stor betydelse var klart högre i gräsömateriallet.

I Gräsöområdet upplevde färre än i de andra områdena problem med anknytning till fisket som allvarliga. Endast 18 % ansåg att någon fiskade för mycket att jämföra med 25 % på Åland; för Östhammars skärgård föreligger inte helt jämförbara värden. I Gräsöområdet och på Åland utpekade de flesta fisketurister men i

Östhammars skärgård yrkes- och husbehovsfiskare. I gräsöstudien ansåg 11-12 % att konflikter mellan å ena sidan fiskare och å den andra naturskydd, myndigheter och vattenägare hade stor eller måttlig betydelse. För Åland var andelen för vattenägaralternativet 22 %, men i övrigt var resultaten likartade. Också i Östhammars skärgård ansågs konflikten med vattenägare vara den mest betydelsefulla. Förklaringen till att spänningarna verkar relativt små i Gräsöområdet skulle kunna vara, att jämförelsevis få personer fiskar där.

Tabell 21. Vattenägandets betydelse uttryckt som den andel (%) som ansett respektive alternativ ha stor betydelse.

	Gräsöområdet	Östhammars skärgård	Åland
Husbehovsfiske	70	43	51
Upprätthålla traditioner	70	45	52
Annat än fiske	65	33	42
Bestämma om vattnen	61	42	45
Sportfiske	47	22	32
Fiske för släkt och vänner	36	25	39
Delta i lokalt samarbete	28	33	29
Andra personers fiske	11	10	23
Inkomster	9	12	17
Yrkesfiske	8	11	25

Tabell 22. Stödet (% av de svarande) bland vattenägarna för olika sätt att förbättra förvaltningen.

	Gräsöområdet	Östhammars skärgård	Åland *
Vattenägarna mer inflytande	53	30	11
Öka samarbetet mellan grupper	26	27	24
Yrkesfiskarna mer inflytande	11	11	9
Lokala fritidsfiskarna mer inflytande	8	9	6
Myndigheterna mer inflytande	2	4	6
Turistföretagarna mer inflytande	0	1**	4**
Det är bra som det är	2	7	14
Ingen åsikt	47	11	45

* Endast medlemmar i lokala fiskeförvaltningar, oftast bysamfälligheter

** I dessa undersökningar ”mer inflytande till fisketurister”

Mycket få vattenägare (2 %) i Gräsöområdet var nöjda med förvaltningen (tabell 22). När det gäller förslag att förbättra den, ville drygt hälften ge vattenägarna mer inflytande, vilket är en mycket högre andel än i de andra områdena. Den låga andelen för Åland kan bero på att vattenägarna där redan har mycket stort inflytande (Neuman 2007). Bland övriga alternativ hade endast ett ökat samarbete mellan grupper något starkt stöd i något av områdena. Svagast var stödet för ökat inflytande för myndigheter och turistföretagare; speciellt var så fallet i Gräsöområdet.

Förutsättningar för lokal fiskeriförvaltning i Gräsöområdet

En av målsättningarna med ett eventuellt marint reservat i Gräsö skärgård är att förbättra lokal-befolkningens möjligheter att vårda och utnyttja fiskbestånden. Detta är speciellt angeläget med tanke på att femton yrkes- och binäringsfiskare fiskar i området, vilket är en jämförelsevis hög siffra. Ett medel att åstadkomma detta kan vara att förvalta fisket lokalt, varför ett av enkätens syften är att undersöka förutsättningarna för detta. Av svaren att döma är de relativt gynnsamma.

För flertalet är fisket viktigt, vilket är den grundläggande förutsättningen för en lokal förvaltning. Vidare anser vattenägarna, som måste spela en central roll i en förvaltning, att det är viktigt att upprätthålla skärgårdens traditioner och bestämma om vattnens utnyttjande, och flertalet vill ha mer inflytande. Fiskerelaterade konflikter är inte särskilt intensiva och verkar sällan gälla lokala fiskare utan främst fisketurister, naturskydd och

myndigheter. En sammanhållning mot utomstående intressenter är alltså sannolik och borde underlätta inrättandet av en lokal förvaltning.

En annan i sammanhanget positiv faktor är att det råder ett stort missnöje med dagens förvaltning. En klar majoritet vill också, att fisket skall förvaltas lokalt. Närmare 40 % av vattenägarna och de som bor i området är villiga att aktivt medverka, vilket är en relativt hög andel.

En lokal förvaltning måste upprättas med stöd av myndigheterna. Dessa måste här ta hänsyn till att det verkar finnas en misstro mot dem, och att få vill ge dem mer inflytande. Ett annat problem är att relativt få, framför allt bland dem som bor utanför området, vill att även handredskapsfisket skall förvaltas lokalt. I princip bör en förvaltning kunna reglera allt fiske av någon betydelse.

Referenser

Neuman, E. 2007. Fiske och fiskeriförvaltning i Ålands skärgård. Åländsk utredningsserie 2007:1.

Salmi, P. 2002. Local fishery management and private property of coastal waters – case study Östhammar–Singö archipelago, Swedish east coast. HERS-SUCOZOMA Report 2002:7.

Salmi, P., Neuman, E. & Hakaste, T. 2007. Scale and participation in recreational fisheries management – Nordic examples. I: Global challenges in recreational fisheries. Red. Aas, Ö. Blackwell Science. Under tryckning.

Thoresson, G. 2007. Undersökningar av fritidsfisket inom tio fiskevårdsområden vid Upplandskusten. I manuskript

Norrfjärden mot öster.

(Foto Torbjörn Tirén, september 2006).

Bilaga 1

Undersökning av fisket i Gräsö skärgård.

Fastighet typ A/B/C etc.

1. Var har Du din fasta bostad?

- På Gräsö
 På annan ö i undersökningsområdet (se karta)
 På annan plats i Östhammars kommun
 Utanför Östhammars kommun

- 2. Har Du fritidshus på** a) Gräsö Ja Nej
b) annan ö i undersökningsområdet? Ja Nej

3. Hur länge har Du bott (fast bostad eller fritidshus) på Gräsö eller annan ö i undersökningsområdet?

- Fem år eller mer
 Mindre än fem år
 Jag bor ej på Gräsö eller annan ö i undersökningsområdet

4. Har Du släkt som bor eller har bott på Gräsö eller annan ö i undersökningsområdet?

Ja Nej

- 5. Är Du kvinna eller man?** Kvinna Man

6. Vilken åldersgrupp tillhör Du?

- 0-15
 16-25
 26-45
 46-65
 äldre än 65

7. Är Du ensamstående, gift/sambo med eller utan barn?

- Ensamstående utan barn
 Ensamstående med barn

- Gift/sambo utan barn
 Gift/sambo med barn

8. Äger Du strand eller vatten (privat eller samfällt) i undersökningsområdet? (Se karta)

Ja Nej

9. Om Du svarat ja på fråga 8, vilken typ av fastighet äger Du i området?

(Flera alternativ får anges)

- Privat vatten
 Del i samfällt vatten
 Strand men inte vatten
 Fastighet med hus

10. Har Du 2005 fiskat i undersökningsområdet?

Ja Nej

Du som svarat nej på både fråga 8 och 10 skall ej svara på fler frågor. Det är dock ändå viktigt att Du skickar in enkäten!

11. Vilken grupp av fiskare räknar Du Dig till?

- Yrkes- och binäringsfiskare
 Husbehovsfiskare
 Sportfiskare
 Både husbehovs- och sportfiskare
 Fiskar inte alls

12. Vilka redskap använde Du oftast år 2005? (Flera alternativ får anges)

- Nät
 Ryssja/mjärde
 Sax
 Långrev
 Handredskap

13. Vad betyder fisket för Dig?

- Obetydligt
 Lite
 Ganska mycket
 Avgörande för val av boendeort eller sommarstuga

14. Har Du betalat för Din rätt att fiska i undersökningsområdet under år 2005?

- Ja
 Nej

15. Hur många gånger har Du fiskat i undersökningsområdet olika årstider 2005?

(Sätt X i aktuella rutor - en för varje årstid)

	dec-mars	april-maj	juni-aug	sep-nov
1-5 gånger	☐	☐	☐	☐
6-15 gånger	☐	☐	☐	☐
16-30 gånger	☐	☐	☐	☐
>30 gånger	☐	☐	☐	☐

16. Hur stor har Din fångst i undersökningsområdet varit under år 2005?

(Sätt X i aktuella rutor)

	Antal kg (orensad vikt)							
	1-5	5-10	10-25	25-50	50-100	100-300	300-500	Mer än 500kg
Abborre								
Flundra								
Gädda								
Gös								
Sik								
Strömming								
Torsk								
Öring								
Annan art								
.....								
Annan art								
.....								

17. Var har inom undersökningsområdet fiskade Du oftast år 2005?

Ringa in området på kartan.

18. Har Du under år 2005 fått Din fångst eller Dina redskap skadade av säl, skarv eller mink? (Flera alternativ får anges)

- Ja, säl

- Ja, skarv
 Ja, mink
 Jag har inte fått fångst eller redskap skadade av säl, skarv eller mink
 Jag fiskar inte med redskap, som kan skadas

19. Hur ofta åt Du fisk, som Du 2005 fiskat i undersökningsområdet?

- mindre än 10 gånger
 10 - 25 gånger
 26 - 50 gånger
 50 gånger eller mer

20. Fiske med nät, ryssja, sax eller långrev:

(Flera alternativ får anges)

- Vill fiska med dessa redskap men har inte möjlighet att fiska
 Får fiska men vill få använda fler redskap
 Får fiska men vill få fiska på större vatten
 Vill fiska och är nöjd med mina möjligheter att fiska
 Vill inte fiska med dessa redskap

21. Om Du är vattenägare, har Du olika möjligheter att utnyttja vattnen. Vad betyder de för Dig? (Svara på alla alternativ)

	Betydelse				
	Ingen	liten	måttlig	stor	ingen åsikt
Yrkesfiska	☐	☐	☐	☐	☐
Husbehovsfiska	☐	☐	☐	☐	☐
Sportfiska	☐	☐	☐	☐	☐
Använda vattnet för annat än fiske	☐	☐	☐	☐	☐
Upprätthålla skärgårdens traditioner	☐	☐	☐	☐	☐
Få inkomster av fiskekort eller arrende	☐	☐	☐	☐	☐
Bestämma om vattnets utnyttjande	☐	☐	☐	☐	☐
Delta i lokalt samarbete	☐	☐	☐	☐	☐
Låta släktingar och vänner fiska	☐	☐	☐	☐	☐
Låta andra personer fiska	☐	☐	☐	☐	☐
Andra fördelar, vilka?	☐	☐	☐	☐	☐

.....

22. Deltar Du i byalagsmöten?

- Årligen
 Någon gång
 Aldrig
 Är inte medlem i byalag

23. Fiskar någon kategori för mycket i området där Du fiskar? (Flera alternativ får anges)

- Yrkesfiskarna
 Husbehovsfiskarna (ej handredskap)
 Lokala sportfiskarna
 Turistfiskarna
 Ingen fiskar för mycket
 Ingen åsikt

24. Vilka konflikter kommer fram i samband med fisket i området där Du fiskar?

(Svara på alla alternativ)

Konflikt**Betydelse**

Ingen liten måttlig stor ingen åsikt

Mellan olika grupper av fiskare	☐	☐	☐	☐	☐
Mellan fiskare och icke-fiskare	☐	☐	☐	☐	☐
Mellan fiske och naturskydd	☐	☐	☐	☐	☐
Mellan fiskare och myndigheter	☐	☐	☐	☐	☐
Mellan vattenägare och fiskare	☐	☐	☐	☐	☐
Andra konflikter, vilka?.....	☐	☐	☐	☐	☐

.....

.....

25. Hur ska man kunna förbättra förvaltningen av skärgårdsfisket?

(Förvaltning = att bestämma vem som får fiska, hur man får fiska och hur man vårdar bestånden).

(Flera alternativ får anges)

- Vattenägarna bör få mer att säga till om
 Yrkesfiskarna bör få mer att säga till om
 De lokala fritidsfiskarna bör få mer att säga till om
 Turistföretagarna bör få mer att säga till om
 Samarbetet mellan olika grupper bör förstärkas
 Myndigheterna bör få mer att säga till om
 Det är bra som det är
 Ingen åsikt

26. Bör fisket i det område Du fiskar i förvaltas lokalt?Ja Nej

(Lokal förvaltning innebär att personer med lokal anknytning har huvudansvaret för förvaltningen)

27. Bör en lokal förvaltning kunna styra även handredskapsfiske? Ja Nej

28. Skulle Du vilja aktivt medverka i en lokal förvaltning? Ja Nej

Om Du har några andra frågor eller synpunkter med anledning av den här enkäten får Du gärna skriva ner dem på följande rader.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

TACK FÖR HJÄLPEN!

Skicka in formuläret i det portofria svarskuvertet!